

Оговоримся сразу — речь идет не о запрете идеологии как таковой и признании преступным приверженности ее идеалам, а о ее официальном осуждении и изъятии из публичного пространства, в том числе и с помощью введения ответственности за оправдание этого режима и признание его методов осуществления власти правильными.

Запрет советской символики и коммунистической идеологии характерен для стран, которые пострадали от преступлений советского режима. Например, вскоре после принятия государств Балтии в состав СССР, десятки тысяч граждан этих стран были депортированы из своей страны. Достаточно значительная часть из них были вывезены в районы Крайнего Севера. Смертность там была достаточно высокой из-за отсутствия условий для жизни в суровых природных условиях.

Героизация тех, кто совершил эти преступления, оскорбляет память их жертв, поэтому государство защищает потомков этих граждан своей страны, запрещая одобрение оскорбления их памяти.

Вместе с тем, очевидно и глубокое сходство гитлеровского и сталинского режимов в вопросе методов осуществления власти.

Как мы видим, коммунистическая идеология принципиально противоречит концепции прав человека и идее демократической государственности. Поэтому в ряде стран она официально объявлена вне закона, например, путем запрета публичной демонстрации советской атрибутики и одобрения методов осуществления политики при том и другом режиме. Законом Украины «Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов в Украине и запрете пропаганды их символики» предусмотрен запрет публичной демонстрации символики нацистской Германии, атрибутов советского государства, а также запрет на оправдание и одобрение преступлений того и другого режима.

Для того, чтобы борьба с символикой этих режимов не превратилась в охоту на любое упоминание о них, законодатель предусмотрел, в каких случаях изображение нацистской и советской символики не попадает под запрет — например, в качестве музейных экспонатов.

Подводя итог, хотелось бы сказать, что идеологический плюрализм является необходимым условием существования открытого общества. И, как мы выяснили, коммунистическая идеология полностью подходит под критерии

экстремисткой идеологии, поэтому запрет ее пропаганды — оправданное и соразмерное ограничение свободы мнений.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры конституционного и административного права НИУ «Высшая школа экономики» А. А. Щербович.

*Байрачна Лариса Кімівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
к. ф. н., доцент кафедри
конституційного права України*

ЛЕГІТИМНІСТЬ ЯК РАЦІОНАЛЬНО-КОГНІТИВНИЙ СЕНС СУЧАСНОСТІ

На наше глибоке переконання одним з ключових елементів конституційної стабільності і функціонування політичної влади є легітимність.

Поняття «легітимності» увійшло в політико-правовий обіг в XVII ст. Дж. Локк в «Трактатах про державне правління» (1690 р.), критикуючи ідею божественного походження влади короля, зробив висновок, що держава створена не Богом, а людиною для захисту її невід'ємних прав (життя, свободи, власності) та її інтересів. Люди створюють державу і беруть участь в її існуванні добровільно і відповідно до їх уявлень. Тому джерелом політичної влади є в кінцевому рахунку народ. Інше кажучи, уряд не має права діяти довільно, він зобов'язаний підкорятися «природним» законам, які створені не урядом і не монархом; звідси локківська теорія поділу влади. Народ — суверен і має право скидати безвідповідальний уряд. Але й відверте протистояння владі має також обмежуватися розумними межами.

Вибір терміна «легітимність» не випадковий: в англійській мові і праві того часу і сьогодні *legitimacy* означає «закононароджений», наявність законних батьків, а також придбання власності, засноване на праві прямої спадщини. Природно, що в концепції Дж. Локка легітимність має моральний і філософський (точніше, раціонально-когнітивний) сенс. Політико-пра-

вове оформлення цієї концепції і зміст поняття «легітимність» виникнуть лише за підсумками Американської (1776 г.) і Великої Французької (1789) революцій, а міжнародним вмістом наповняться в «доктрині Монро» (1823 г.) і процесі її реалізації. В «доктрині Монро» джерелом легітимності виступає інтерес, але особливий: легітимний інтерес внутрішньо легітимного суб'єкта міжнародних відносин, щиро — хай не завжди безкорисливо-стурбованого тим, щоб і інші народи отримали б такі ж можливості для здійснення їх власного суверенітету в умовах політичних свобод і демократії.

У тих випадках, коли робилися спроби легітимації міжнародного порядку і інституцій які були створені в його рамках (система Вестфальського договору, Віденський конгрес і Священний союз XIX ст., Версальсько-вашингтонська система і Ліга Націй, Ялтинсько-Потсдамська угода і ООН), успіх бував відносним і тимчасовим: ні світовий порядок, ні його інститути не створювали і не знаходили будь-якої універсальної легітимності. Норми, правила і процедури, які відстоювались, щоразу виявлялися не в змозі регулювати без вилучень весь комплекс міжнародних відносин епохи.

У першооснові цієї нездатності лежав той факт, що кожна зміна світового порядку створювалася проти когось-небудь, і як наслідок, не приймала якусь частину держав, інших суб'єктів міжнародних відносин в своє поле. Такий стан слід, мабуть, визнати природним і неминучим: якщо в міжнародному середовищі спочатку відсутня внутрішнє визнання її єдності, для універсальної легітимності просто немає підстав.

Основна політична причина попиту глобалізації на легітимність пов'язана, безсумнівно, з проблемами взаємозв'язку глобальної, міжнародної та національної безпеки, і в цьому контексті — з проблемою так званих «недієздатних держав» (failed states). Глобалізація вимагає країни конкурентні і дієздатні, внутрішньо стабільні, не корумповані, а заради всього цього — демократичні. «Failed» виявляються держави, які не просто не відповідають названим вимогам і критеріям, але і не здатні їм відповідати з причин роздробленості обмежених ресурсів країни між кланами та угрупованнями, які змагаються один з одним, їх непідконтрольність суспільству, безвідповідальність перед своєю країною і міжнародним співтовариством і готовність використовувати будь-які, в тому числі крайні, засоби внутрішньо елітної боротьби. Такі держави відрізняються іманентною неста-

більністю, корумпованістю держапарату, соціальної та політичної культур, низьким рівнем життя основної частини населення і відсутністю у нього позитивних життєвих перспектив. Тому вони нерідко виявляються жертвами гранично жорстоких диктатур або служать сприятливим ґрунтом для дій на їх територіях всіляких напівлегальних, нелегальних та кримінальних організацій різного спрямування. Подібні країни існували завжди нещодавно, недавно чисельно домінували в світі, міжнародних відносинах. Але в умовах глобалізації вони стають загрозою глобальної та міжнародної безпеки, оскільки можуть легко перетворюватися в джерело і арену конфліктів, бути об'єктами маніпуляції і/або зручною базою для міжнародного тероризму та організованої злочинності.

«Технічне» вирішення проблеми здається привабливо простим: змінити злочинний або морально неповноцінний режим на щось демократичне, і тим самим покласти початок створенню в країні передумов і умов для гідного розвитку. Залишаючи осторонь практичні складності і ризики такого рішення, підкреслимо дві принципово значимих обставини.

По-перше, будь-яке рішення стосується проблеми легітимності всього комплексу заходів і засобів його здійснення: в іншому випадку будуть мати місце внутрішня громадянська війна і/або агресія ззовні, насильство і примус країни до певних режиму і типу розвитку. Те й інше погано сумісно з безпекою; в кінцевому рахунку створює проблем більше, ніж вирішує; і прямо суперечить ідеологічним поглядам і цінностям, які виростили за останні триста років на локківських ідеях невід'ємних прав особистості і суверенітету народу.

По-друге, проблеми «недієздатних держав» і особливо «режимів-ізгоїв» виявляються одночасно і фактором перевірки на дієздатність самої глобалізації, і політично оптимальним «носієм» процесу побудови глобального світопорядку. На політичному і моральному підґрунті боротьби з міжнародним тероризмом, джерелами його фінансування, небезпеки потрапляння в руки «країн-ізгоїв» і failed states зброї масового знищення, відмивання незаконних доходів і таке інше закладаються основи глобального світопорядку і його легітимності. Потім, через якийсь час і в разі успіху цього починання, майбутній глобальний світопорядок зможе (якщо зможе) функціонувати як повноцінний засіб і інститут глобального управління.